

մասին կ'ըսէ. «Արարատայ կղզեացեալ դիրքն եւ իւր վիճէ երեսույթն մարդկութեան սկիզբէն ի վեր ղենք առասպելաց եւ զըռցաց խորհրդական շարշիւք պատած է: Թէ անոր զուրջ Նոյսյ տապանն ի՞նչն ըլլալու էր՝ կրնայ մարդ ըմբռունից, երբ տեսնէ որ Արարատայ շրջակայքն չկայ լինանաբազմ մը՝ որ անոր հետ միջոյլ յանդրգանի, անոր համար հարկէ որ ստիպել տալորին եղած ըլլայ այն բարձունքներն, զոր ջուրք նուազելու ժամանակ գուրս թողին: Արարատայ մտտերն շատ տեղեր իրենց անուան վրայ Նոյեան աւանդութեան հետքերը տակաւին կը կրին. այսպէս՝ մի միակ գիւղն, որ անոր զատիվայրին վրայ է կը կոչուի Ահոօ, այն է՝ «արի ուռի», Նահիթան: կը նշանակէ «նախ էջ»: Արարատայ գագաթնն գնդաձեւ է, այլ մեղմով բարձրացող կոնաձեւ մըն է, որ եւ անոր տեսքն այնպէս վիճէ իր ջրացնէն»:

«Մեր երեւան մնալուն առաջին գիշերն սաստիկ փոթորիկ մ'եղաւ, եւ ամբողջ կէտօրէն յառաջ կ'անձրեւէր: Բայց յանկեմ, իրիկուան դէմ, երկինց հարաւայրն կողմը լուսաւորուեցաւ, եւ ամպերը փոփոխական խաղեր մը խաղալէն ետեւ՝ Արարատ մեր առջեւ բոլորովին պարզեցաւ: Մինչեւ գագաթն 10.000 ոտք՝ նոր ձեւամբ ծածկուած էր. քրանցիկ տեսարան, որ անուանին հրապոյր մ'առաւ՝ երբ ծիրանի գօտի մ'ալ երեւցաւ, որմէ աւելի գեղեցիկը տեսած չէր կրնար ըլլալ Նոյ տապանէն ելելու ժամանակ: Ընկերներէս երկուքն, որոնք Ցարեէլինկէն Հիմալայայի ամենաբարձր գագաթները տեսած էին, կ'սպահարկուէին ղետ որ Հիմալայայի վեհ հոգիներն այս տեսարանին չի հաւասարիք. որուն համոզուելու համար՝ բաւական է մտածել, թէ Արարատ աշխարհին ամենաբարձր կոնաձեւն է, ինչպէս կը կարծուի, որ ան սեպը չի ծածկեր ո՛չ յառաջիւստ մը եւ ո՛չ բլուր մը: Ասան ղե, երկուանէն՝ որ է առջեւի հարթագետնէն (ասոր բարձրութիւնն է 2600 ոտք)՝ մինչեւ գագաթն (16.900 ոտք) մակերևութի տարբերութիւնն ամբողջ 14.300 ոտք է: Աստժ լեռ ելողներու համար Արարատայ վրայ ելիլը դժուար չէ. բայց փոթորիկը միշտ արգելք կ'ըլլայ գագաթն

* Թէ Արարատ՝ Մասնաց լեռն անունն է, թէ տապանն էլ ընդ Արարատայ գաւառն է, Թէ մերձաւոր տեղաց անուններուն ստուգաբանութիւնն ընդունելն է, եւ այլն. արդէն շատ տարբեր ի վեր ինչոյդ եւ: Նախապատմեան Կի.թ իղած նր գիտութեան առձեռն: Մեր ուղեւոր յօդուածագիրն այստեղ զո՞ն եղած է իրեն հասած ու հասարակ եղած տեղեկութիւններով:

Ծ. ՆՄՐԱ.

հասնելու: Մեր երեւան եղած ժամանակն՝ երբ օդն սքանչելի էր եւ ամենեւին հոգ չկար հարթագետնոյն վրայ, գագաթն տեղ տեղ մառախով պատած էր, եւ մեր հեռապէսներոյն բողջ կը տեսնէինք որ փոթորիկն ստակալի բոնտութեամբն ձիւնն խառնիրուռն շրմաներ կ'ընէր: շոս կը ստորագրէ Քութայիս երթեալն եւ անկէ Պաթմուճ, ուստի վերջապէս կը դառնայ Գերմանիա:

ԳԵՆԱՍՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՎՈՐ ՓՈՅՔ ԳՈՋՈՋՆԵՆ

ԵԼԵԻՄՏԻՑ ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՕՍՄԱՆԵԱՍ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Մանենան Պետութեան հայագրի պաշտօնատեսարանը գատուն մէջ նշանաւոր տեղ կը բռնէ Ասեմափայլ Եսկուր Փաշա Գազաղեան, որ այսօր Մուկեթի (Ելեւմտեց) պաշտօնէի գեղարարն եւ փափուկ պաշտօնը կը վարէ մեծաւ յաջողութեամբ:

Եսկուր Փաշա իբր 57 տարեկան է, համակրելի դիմք. սպիտակախոսն թաւ մօրտքը վայելուչ շրջանակ յօրինած է թուխ պտուղուն, սեւ աչքեր, չափաւոր հասակ, գիրուկ մարմին. հայկական կորովալիք նկարագիր իւր ամբողջութեամբ: Բնիկ Պոլսեցի (Բերացի) համեստ ընտանիքէ մը սերւել է, որ առընտրիւն չունի հոշակաւոր Յ. Գազաղ Վմիւրայի ընտանեաց հետ: Եսկուր Փաշայի հայրն արուեստի Գառաշ էր, եւ իւր զաւակն բարձրագոյն կրթութիւն տալու կարողութիւն չունէր: Եսկուր Փաշա՝ մայրենի լեզուէն զատ լաւ գիտէ տաճիկերէն եւ գաղղիերէն, եւ քաղ հաշուագէտ է. իւր հօգօր օղջմտութիւնն ու գործնական գատողութիւնը շատ մը ստացեալ հմտութեամբն ճոխացեալ է, եւ մեծամեծ պաշտամանց վարչութեան մէջ վարմանալի յաջողակութիւն կը ցուցնէ:

Ճամանակ մ'առուեստական գործերու պարպակէ ետեւ՝ Եսկուր Ի.թ. Գազաղեան կառավարական պաշտօնի մէջ մտաւ, ուր առաջին անգամ փայլեցաւ իր բնական լալակից Գեր-կառավարիչ: Թեոյ Օսմանեան Արքունի Գրամատունը մտաւ, ուր տաճիկերէն խմբագրութեան եւ թարգմանութեան գիւնարն Պետանտանցաւ, եւ այս առթիւ յարաբերութեան մէջ մտաւ Պետութեան թանային պաշտօնատանց եւ Կայսերական պալատան հետ: Ի վնաս

Դրամատան գործուած մեծ գորութեան մը գատին մէջ՝ դատարանաց առջև պաշտպանելով Դրամատան շահերը, գործնական մեծ կարողութիւններ ցոյց տուաւ, որով եւս քան զեւս յիշքն ձգելով այս մեծ հաստատութեան սնորհներուն համարուած ու վստահութիւնը՝ շուտով յառաջացաւ :

Երբ Վեհ.

Սուլթանը փափաքեցաւ կարգի դնել իւր Ալքուանի անձնական գանձուն (Liste civile) հաշուական գործողութիւնները, Պ. Ֆոսթըր, Օսմ. Դրամատան ընդհանուր տնօրէնը, ներկայացուց զԹակոր Էֆֆ. իմրուն փորձ եւ վստահելի հաշուագետ : Թակոր Էֆենտի իրեն յանձնուած գործերը կարգի դնելով՝ արժանացաւ Վեհ. Ինքնակալին բարձր համարման, եւ քիչ ետքը նոյն գանձուն պաշտօնեայ առնուանցաւ :

Այս կերպի անդամակցելով Օսմ. պաշտօնարարին (Ministère), Թակոր Էֆ. Աբբ. Անձնական գանձուն մատակարարութեան մէջ կարեւոր բարեօրումներ մտցուց : Ծախքերը կանոնաւորեց, եւ մանրակրկիտ հսկողութեան ենթարկեց, հասոյթներն աճեցուց իմաստուն տնօրէնութեամբ : Ճարտարապետ շահաբեր ըրաւ արքունի շատ մը ագարակներ ու կառուածներ, որք անկալուց արդիւնքն չէին տուած ցոյն վայր, եւ հաշուոց մէջ եւրոպական ճշգրտութիւն մուծա-

ՅԱՆՈՒ ՓԱՇՄ ԳԱԶԱՋԵՅՆ
Ներսիոց պաշտօնեայ Օսմանեան Պետութեան :

նելով՝ օրինակելի վարչութիւն մը, մեծ պաշտօնարան մը հանդիսացուց, որ փափաքուած կանոնաւորութեան զուրկ էր երբեմն :

Վեհ. Սուլթանն, յանչափ գոհ իւր գանձային պաշտօնէին հաւատարիմ՝ եւ արդիւնաւոր ծառայութիւններէն, Վէրբուլութեան աւագ աստիճանը բարձրացուց զնա՝ Փաշայի տիտղոսով, եւ Պետութեան

երեւմտեց պաշտօնէութիւնն անոր յանձնելու կամը յայտնեց : Իւր համեստ բնաւորութեամբը Թակոր ֆաշաքանից թախանձեց՝ Դորին Վայսերական Վեհափառութեան պնծանք բռն եւ մեծ պատիւը ինչպէս իրեն : Բայց ի վերջոյ չկրնաւ Վեհ. Ինքնակալին կամաց դիմակալել : Թակոր ֆաշաքան ինչպէս անգամ ընդունեցաւ Մալիէի պաշտօնէութիւնը : Բայց իւր դիտած բարեփոխութեանց մասին քիչ ետքն անհամաձայնութեան մէջ գտնուելով իւր պաշտօնա-

կցաց հետ՝ Տրափարեցաւ, պահելով հանդերձ խաշմէի խառնի (Անձնական գանձուն) վերատեսչութիւնը :

Ջրաժարու մը տեսական շեղաւ : Եւս քան զեւս համոզուած՝ թէ Պետութեան երեւմտեց բարեօր յարգարու մը Թակոր ֆաշայի պէս ձեռնահաս, հաւատարիմ, ուղղամիտ պաշտօնէի մը ծառայութիւնը կը պահանջէ, Վեհ. Սուլթանը նոյն երեւմտեց պաշտօնէութիւնն ընդ-

արձակագրէն իշխանութեամբք վերստին յան-
ձնեց Յակոբ Փաշային, որ այս անգամ յայդդե-
ցաւ իրագործել իւր խորհած բարեկարգու-
թեանց մի մասն, եւ այժմ՝ կայսրական վտա-
հութեամբ եւ ընդհանուր համակրութեամբ
զորացեալ՝ Նորին Աւետիքէիւք կը շարունակէ
իրեն պատուաբեր եւ գետութեան օգտակար
կերպիւ վարել իւր կարեւոր պաշտօնը:

Եսաւ Եւրոպացոց եւս Յակոբ Փաշա մեծ
Տեղիմարութիւն մը կը հանդիսանայ Օսմանեան
կելեմտական գործող մասին, եւ՝ օրինակի հա-
մար, Օսմ. Արք. Գրամատան վերջին հիմնական
փոփոխութիւնքն, որ կը խոստանան նոր եւ աւելի
կանխար ճամբու մէջ մուծանել այս կարեւոր
հաստատութիւնը, կը տրուին Յակոբ Փաշայի
վերադրութեանց:

Ազգային շրջանակի մէջ, Յակոբ Փաշա
կրրեմն Բերայի թարգման խորհրդոյ անդամ
եղած է, նաեւ Ազգային նշխարական մտ-
ղովց անդամ, եւ հանգուցեալ մեծանուն Ներս-
ես Ապովարքի օրով եղած է Բարաբական
ժողովոյ անդամ:

Չ.

ԵՂԵՎԱԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԵԿԵՂԵՆԻ ՀՈՐՈՒ Ի ԼԻՎՈՒՆՈՒ

Վ. Պոլին 16/28 Հոկտ. 1889:

Իվոնայ քաղաքն Խախիլոյ Հայազգի գաղթա-
կանաց կեդրնանաբուն եւ անոնց հոն կանգ-
նած եկեղեցոյն պատմութիւնն պակասելով
յազգիս՝ պիտանի համարեցայ ի քանի ամաց
հետէ պարպելով յերեւան հասնել, համառօտ
տեսութեամբ Լիվոնայի նկարագրական դրիչն եւ
քաղաքական անդիշն, ի քանի Գլուխ բաժանելով:
Այս երկախութիւնն կը բովանդակէ Գաղթակա-
նութեան նախնական ժամանակներն, գաւառն
ուստի փոխադրուեցան Հայք յարգորմամբ վաճա-
ռականութեան, եւ անոնց վայելած արտօնու-
թիւնքն, ազգահամարն, զգեստոց տարազն, բարքն
եւ գաւառութիւնն, քահանայքն եւ ամիրայքն:

Եսաւ որոյ կարգու արանդուած են ի Լիվոն-
այ հաստատեալ ազգային ասպարանաց եւ տպագիր
դրեանց անուանքն, եւ Ոսկան Արագապետի եւ
Թաղէտ Երեցու յիշատակութիւնքն. Սահմանա-
գրութիւնք Հայոց եւ երեւելի ժողովքն, վաճա-
ռականայ ազգային բաժ վճարելու գաշխոքն, եւ
թեւթիւնք Հայոց եկեղեցոյն շինութեան: Տեր
Ազարիս կամ սպիկասի Լիվոնայի եկեղեցոյն հի-

մուքն հանդիսի սծեքն, աքիուական Ազա տէ Մա-
թոսի՝ իւր վերակարգութեամբ եկեղեցոյն կանգնեցն,
սճրաւ զուսեքն ի կինաց, ժամանոցայ տաւապանքն,
ազգայնաց ապերստութիւնն, յարարութիւնն
վիճակաւոր եպիսկոպոսին հետ, արժանաւոր հա-
տուցումն ի կողմնէ ազգիս՝ Առային ժամանոցացն,
հանդերձ գիտելեք, Ազա հետեւապէս նորաւն
եկեղեցոյն բայնուն եւ նկարագրութիւնն, տպա-
նագրաց օրինակը, Հայազգի Առաջնորդայ եւ Արք-
եպիսկոպոսաց վրայ ծանօթութիւնք, Միթիթար
Աբրայ, եւ աւալին Պատրիարքն Վրիկիլայ, երես-
փոխանական վարչութիւն ազգիս, կանխարու-
թիւնք, Ազգապետք, յուզմունք, բողբքք, աղերա-
գիւք, հրովարտութեւ քաղաքական յարարութե-
ութիւնք Հայոց ի Լիվոնայ, Հայազգի քահանայից
օտարայց վարմունք, հայ լատիստէնք, հայ երա-
խայց յեկեղեցոյ մըրտելու սովորութիւն, եղա-
նակ մըրտութեան, եւ հոգարարութիւն ժողո-
վըրեան, եղանակ ընտրութեան աւալնորդաց, ա-
ւալնորդայ ի սէրութենէ հաստատութիւն եւ
առնիկ ընդունիլն, անոնց նախնականութիւնն
ազգային կրասնոց: Եկեղեցոյն արծաթեղիկայ
գրաւումն ի ժամանակս յեղափոխութեան Գաղ-
ղոյն, հրաշագործ պատկերք յեկեղեցոյն եւ պաշ-
տամունքն, եկեղեցոյն նորոգութիւնն եւ աւե-
րումն, ծանր պարտքն, եւ անվերջանալ կնդրիչն,
եկեմտական քննութիւնք, բարեբաւաց կտակք,
կարտածք եւ անոնց գործածութիւնքն, մտնել-
նաւոր պատարագք, եւ բարեարութիւնքն: Իտա-
լական տերութեան միջամտութիւնն, երկիւղ եւ
վտանգ կարածոց գրաւման, աւգաւունքն եւ ազա-
տութիւն կարւածոց, ինչոյսկան մատակարարու-
թիւն: Եսաին ժամանակայ պէսպէս դէպքքն, գա-
րազարթի միջ տծանակութիւնն, ինչ ինչ գետեկիք
եւ ծանօթութիւնք Լիվոնայի Հայոց արդի վիճակին
վրայ, անոնց նուազումն եւ սովորութիւնքն: Լի-
վոնայի Հայոց մէջ իշխանացուն վերդաստան մի,
անոնց անկումն եւ հազարամայ ճիւղագրութիւնն.
սեղեկութիւնք Հի հիմնանեանց ազգասոս Տիմն վրայ:

Ի վերջաբանութեան երկախութիւնն եւ
համառօտ իմն տեսութիւն ընդհանուր յիտաւայ
եղած գաղթականութեանց վրայ, ուր կ'աւանդուին
հիմնաւորք եւ հիմնայի յիշատակներ, եւ աւան-
մին յաւելումով գետեղած են կարգու օրի-
նակք պաշտօնական եւ վաւերական ինչ ինչ գրու-
թեանց:

Ներկայութեանս Ռեկերրոյ Գլուխն իր
ճաշակ երարեալ կ'աւարծ՝ Չեր Գարգելի Նաբու-
գրուէտեան, որ բարձհանք պատուական թերթիկ
մէջ գոյից տեղի շնորհելով հրատարակել, Հաւառ-
տեօք եւ այլն,

ՄԵՍՐՈՒՍ Վ. ՈՂԻՍՏՐԵՆՆ
Ժողովարպետ ի Մեծ-Ողբալ Վ. Պոլին: